

EMİNE YENİTERZİ*

Nasihat-nâme-i Safî

Nasihat-nâme-i Safî

ÖZET

Klasik Türk edebiyatında nasihat-name türünde manzum eser kaleme alan şairlerden biri de on sekizinci yüzyıl şairi Tavile-zâde Mustafâ Safî Efendi'dir. Gülşen-i Pend adında 2933 beyitten oluşan kaside şeklinde ancak mesnevî gibi tertiplenmiş bir eseri olan Safî'nin bir diğer eseri de hurûf-ı hecâ ile tertiplenmiş manzumelerden oluşmaktadır. Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Mahmud Efendi Bölümü 5295 numarada kayıtlı, bazı yaprakları eksik olan yazmada 1 tercî-i bend, 22 rubâî, 20 matla', 27 müfred ve 2 mesnevî ile Safî'nin nasihat-nameleri için yazılmış takrizler yer alır. Bütün manzumelerin hurûf-ı hecâ ile kaleme alındığı mecmua görünümündeki eser h. 1125/ m. 1713-4 tarihinde telif edilmiştir. Makalede Safî'nin bu yazmada yer alan 30 bendlik tercî-i bendinin metni verilmektedir.

ABSTRACT

Eighteenth-century poet Tavile-zâde Mustafâ Safî is one of the poets who wrote nasihat-name/ counsel text in classical Turkish literature. Safî is the author of Gülşen-i Pend which consists of 2933 couplets in qaside form and mathnawi arrangement. Another work of Safî consists of poems which are arranged in alphabetical order of rhymes. The manuscript of his work is in Süleymaniye Library Department of Hacı Mahmud Efendi, registered under number 5295. Even though some of the leaves are missing in the manuscript; there are 1 tercî-i bend, 22 rubais, 20 matlas, 27 müfred, 2 mathnawis and several poems of eulogium written for Safî's counsel texts. Safî's all of the texts in the mecmua are written in alphabetical order of rhymes and arranged at h. 1125/ m. 1713-4. In this paper the text of Safî's tercî-i bend of 30 bends is presented.

ANAHTAR KELİMELER

Klasik Türk Edebiyatı, 18. yüzyıl, Safî, nasihat-name, tercî-i bend

KEYWORDS

Classical Turkish literature, 18th century, Safî, counsel text tercî-i bend

Giriş

Nasihat-name/pend-name kaleme almak klasik Türk edebiyatında güçlü bir gelenektir. Şairler dinî, tasavvufî ve ahlakî muhtevada nasihat-nameler te'lif ederken hacimli metinlerde ağırlıklı olarak mesnevî nazım şeklini; daha kısa metinlerde ise kaside, gazel, musammat, kıt'a ve rubaî gibi diğer nazım şekillerini tercih etmişlerdir. Bu tercihlerden biri de tercî-i benddir. Dede Ömer Rûşenî (Aydemir 1990: 225-231) Gubârî (Kaplan 1993: 34) ve Hâletî-i Gülşenî'nin (Altunel 1988: 208-210) nasihat-nameleri bu tarzdadır. Tercî-i bend nazım şeklinde telif edilmiş bir diğer nasihat-name de Safî mahlaslı şaire aittir.

* Prof. Dr., İstanbul Medeniyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, İstanbul (eyeniterzi@gmail.com).

Mustafâ Safî Efendi

Biyografik kaynaklarda adından söz edilmeyen Mustafâ Safî Efendi hakkında, müellifin bir diğer eseri olan *Gülşen-i Pend* adıyla kaleme alınmış nasihat-nameden bilgi ediniyoruz. Eser üzerinde Mehmet Sait Çalka yüksek lisans tezi hazırlamıştır (Çalka 2007). Mustafâ Safî, *Gülşen-i Pend*'i h.1120/m.1708 Ramazan ayında yazmaya başlamış, h.1120/m.1709 Zilhicce ayında tamamlamıştır. Şair, eseri telif ettiği h.1120 yılına tam 132 tarih düşürmüştür (Çalka 2007: 22).

Gülşen-i Pend'de 2791 ve 2850. beyitler ile bir rubaîde Safî mahlasını kullanan şair dîvân-ı hümayûn kâtiplerinden olduğunu, isim ve lakabının *Tavîle başı Mustafâ* olduğunu belirtir:

Haķır bu devletûn perverdesiyem
Devâm-ı devlete kârum şenâdur

Debîrî zümresinden bendesiyem
Ki dîvân-ı hümayûn baña câdur

Sadâkatle şehîrem ism ü resm[üm]
Tavîle başı zât-ı Muştafâdur (722-724)

Nasîhat-Nâme-i Safî için bir takrîz kaleme alan Kâmî de şairin lakabının *Tavîle-zâde* olduğunu bildirir:

Reşkâ bu tarḥ-ı dil-cü nazm-ı Tavîle-zâde
Nahl-i naşîḥat üzre nev-bâve-i qarîḥa (Özyılmaz 1994: 404. Bu takrîz yazmada 17b'de yer almaktadır)

Gülşen-i Pend, 2933 beyitten müteşekkil, kaside nazım şekli kaleme alınmış ancak mesnevî gibi tertiplenmiş, yer yer rubâîlerle bezenmiş bir pend-namedir. Bu hacimdeki bir eseri kaside nazım şekliyle kaleme alması şairin orijinal olma ve ustalığını gösterme gayretleri ile izah edilebilir.

Mustafâ Safî Efendi, eserinden de anlaşılacağı üzere Arapça ve Farsçayı iyi bilen, eğitim görmüş bir kâtiptir. *Gülşen-i Pend*'de; padişah, vezir, kadı, öğrenci, sahhaf, kâtip, hattat, şair, hanende, âşık, vaiz, şeyh, sûfi, hekim, sürmeci, cerrah, müneccim, cifirci, veffâk, kimyâger, sarraf,

tüccar, yetim vasisi, vakıf mütevellisi, hatip, imam, müezzin, zeamet sahibi, köylü, attar ve zenaat erbâbı gibi farklı meslek ve meşrepten insanlara yönelik nasihatlere yer vermiştir. (Çalka 2007: 26) Bu kadar çok meslek erbabına öğüt vermek; hem bu meslekler hakkında geniş bilgiye sahip olmayı hem de bu nasihatleri ifade etmek için Kur'ân-ı Kerîm, hadîs-i şerîf, kelâm, belâgat ve kısasü'l-enbiyâ gibi ilim ve konulara vâkıf olmayı gerektirir. Bunların dışında, özellikle tıp, kimya, simya, müneccimlik, cerrâhlık ve müzik gibi mesleklerle ait terimleri kullanması, müellifin bilgisini göstermesi açısından da önemli bir husustur. (Çalka 2007: 19-20)

Nasîhat-Nâme-i Safî

Nasîhat-Nâme-i Safî; Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Mahmud Efendi Bölümü 5295 numarada, "Safî, Nasîhat-Nâme" adıyla kayıtlı, 20 varaktan oluşan yazmada bulunmaktadır. Sonlarda birkaç boş sayfa vardır. Safî'nin şiirlerinin olduğu kısım nesih hatla kaleme alınmıştır, başlıklar surhtur.

Makaleye konu olan tercî-i bend yazmanın 1b-9a yaprakları arasında yer almaktadır. Devamında 9a-11b yaprakları arasında "Rubâ'ıyyât-ı Müretteb 'alâ-Tertîb-i Hurûfî'l-Hecâ fî-Ḥarfî'l-Elif" başlığı ile 22 rubâ'î bulunmaktadır. Yaprak numaraları sırayla devam etse de 11b'den itibaren bazı yaprakların eksik olduğu anlaşılmaktadır. Zira rubâ'îler alfabetik sırada kafiye ile kaleme alınırken 11b'de yer alan son rubâ'î "Fî-Ḥarfî'z-Zâl" başlığı ile "zel" harfinde bitmekte, 12a'da "ze" harfi ile yine hurûf-ı hecâ tertibine göre sıralanan matla'lar başlamaktadır. 12a-13a arasındaki 20 matla'ı takiben 13a'da "Müfredât-ı Pendîyye 'ale't-Tertîb" başlığı ile 27 müfred mevcuttur. Yazmada 15a boş bırakılmış, 15b-16a'da 29 beyitten oluşan hurûf-ı hecâyâ göre tertiplenmiş bir mesnevî yazılmıştır. Mesnevînin son beytinde şair, manzumelerinin telif tarihini verir:

Halka İshâk o aḳdes-i ezeli (h. 1125/ m. 1713-4)

İde me'vâ bu nazm-ı bî-bedeli (h. 1125/ m. 1713-4)

Bu beytin her iki mısraı da h. 1125/ m. 1713-4 tarihini vermektedir.

17b-19a'da Safî'nin nasihat-namesi için yazılan takrizler yer alır. 19a'da kayıtlı takrizde şair mahlası zikredilerek övülürken bu mecmua'nın nasihat-name türünde ikinci eseri olduğuna dikkat çekilir:

Şafîyy-i şâf-ṭab' u ḥikmet-âsâr
Yine tarḥ itdi bir nazm-ı dürer-bâr

Yazma bütün olarak incelendiği zaman Safî'nin tercî'-i bend, rubaî, matla' ve mesnevî nazım şekillerini hurûf-ı hecâya göre tertipleyerek orijinal bir eser ortaya koymak istediği görülmektedir. Makaleye konu olan manzume; "Tercî'-i Bendi'l-Mağîyye Naşîḥati'l-Hâmiyye 'alâ-Tertîbi Hurûfi'l-Hecâ" başlığı ile 30 bendden oluşan bir tercî'-i benddir. *Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün* kalıbıyla kaleme alınan manzume, başlıkta belirtildiği gibi hurûf-ı hecâya göre tertiplenmiş, yani her bendde kafiye harfi Arap alfabesindeki sıraya göre seçilmiştir.

Manzumenin ilk bendinde ilk üç beyit tevhid, dördüncü beyit Hz. Peygamber'e salavat, beşinci beyit de dört halife övgüsündedir. Bu hâliyle ilk bend mukaddime görünümündedir. Nitekim bendin sonundaki vasıta beyti de farklıdır. Diğer bendlerin sonundaki vasıta beyti;

Bu naşâyıḥ eylesün ḳalbüñde cā
Bulmak isterseñ eger rāh-ı necā

şeklinde. Bu vasıta beyti, *Gülşen-i Pend*'deki 1540. beyit ile büyük benzerlik gösterir:

Dü 'âlemde neşât isterseñ ey dil
Bu a'mâl-i ḥasen rāh-ı necâdur

Safî'nin mesnevî tertibiyle kaleme aldığı *Gülşen-i Pend*'de kaside nazım şeklini tercih etmesi; tercî'-i bend, rubaî, mesnevî ve matla'ları da hurûf-ı hecâ ile düzenlemesi şairin orijinal olma ve dile hâkimiyetini gösterme istek veya gayretlerine bağlanabilir. Ancak şairin bu tasarrufları; manzumelerinin kafiyelerinde klasik şiirde hemen hiç yer almayan, lügatlerde rastlanmayan Arapça ve Farsça kelimeleri kullanmasına yol açmıştır. Bu durum Safî'nin Arapça ve Farsçaya vâkıf olduğunu, kelime haznesinin zenginliğini, kafiye bulmakta zorluk çekmediğini gösterse de metinlerin okunması ve anlaşılır olmasını zorlamaktadır.

Safî'nin nasihat-name türünde iki eser tertiplemesi şairin nasihat vadisinde eser verme arzusunu gösterir. *Gülşen-i Pend*'de şair bu durumu dile getirir, dileğine kavuştuğu için Allah'a şükreder, nasihat-name yazmaktaki yetkinliği ile övünür:

Hudâ lutf itdi ol dem pendî gūyâ
Lisānumdan naşîhat oldı şâdır (2283)

Hezārân şükr ü hâmd ol pâdişâha
Bu 'abdin kıldı pendî nazma kâdir (2285)

Naşîhat bahrinün gâvvâşî oldum
Çıkardum dürr-i pendî zî-bahâdur (2287)

Ancak kaside nazım şekli ile 3000 beyte yakın bir eser ve hurûf-ı hecâ tertibiyle manzumeler kaleme alarak farklılık oluşturmaya çalışan Safî; öğüt kitaplarının halkın kolayca faydalanmasına yönelik öğreticilik vasfından uzaklaşmasına sebep olmuştur. Bu olumsuzluğu gidermek için manzumelerini toplayarak oluşturduğu mecmuada özellikle kafiye kelimelerinin yanında (der-kenâr) kelimelerin anlamları farklı bir yazı ve kırmızı mürekkeple not edilmiştir. Bu notlar kelimelerin çoğunlukla sözlük anlamı, kısmen de metinde kullanılan anlamlarını içermektedir. Böylece manzumelerin yanında fonksiyonel bir sözlük oluşmuştur. Makalede tercî-i bendin metni verilirken yazmanın bu özelliğini göstermek için manası verilen kelimeler kalın harflerle, manalar da parantez içinde gösterilmiştir. Bu tarz, şairin *Gülşen-i Pend*'de sözün manasını bilmenin önemine vurgusuyla da örtüşür:

Ne söylerseñ sözün ma'nâsını bil
Suḥanda olmasa ma'nâ hevâdur (1966)

Safî'nin tercî-i bendi; iki büklüm olana kadar ilim öğrenmenin gereği, kalpte nefsanî isteklere yer vermemek, nefis düşmanından sakınmak, edepten ayrılmamak, daima Allah'ı zikir etmek, alçaklıktan kaçınmak, dünyaya değer vermemek, büyüklere saygılı davranmak, insanlara güzel ahlakla muamele etmek, asla kalp kırmamak, farz ibadetleri yerine getirmek, haram ve günahlardan kaçınmak, tövbe etmek, Allah'a tevekkül etmek, hâinden şikâyetçi olmamak, şükretmek, kötü insanlarla dost olmamak gibi öğütlerle başlar. Manzumenin devamı da dinî, tasavvufî veya genel ahlaka dair nasihatlerle örülmüştür.

Sonuç

Bu makale ile on sekizinci yüzyılda yaşamış Tavîle-zâde Mustafâ Safî Efendi'nin bilinen tek eseri olan *Gülşen-i Pend* ile tarz ve muhteva bakımından büyük benzerlik gösteren bir tercî'-i bendinin metni ortaya konmuş; Safî'nin edebiyat tarihlerinde adının geçmemesine rağmen nazım şekillerinde orijinalliği yakalaması, nasihat vadisinde eserler verme tutkusu, tarih düşürmedeki ustalığı, kelime hazinesinin zenginliği gibi özelliklerine vurguda bulunulmuştur. Hurûf-ı hecâ ile tertiplediği mecmuanın yalnızca ilk yarısı makalede yer almaktadır. Mecmuanın devamı eksik yaprakların bir başka nüsha ile tamamlanabileceği ümidiyle bir diğer çalışmaya bırakılmıştır.

METİN

1b

TERCİ‘-İ BENDİ’L-MAGİYYE NAŞİHATİ’L-HÂMİYYE
‘ALÂ-TERTİBİ HURÛFİ’L-HECÂ

Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün

I

- 1 Vâhid ü yektâ ehad birdür Hudâ
Hâlik ü Rezzâkdur bî-kethudâ
- 2 İns ü cinne itmede luṭf u ‘aṭâ
Ġayrıdan isterse kıl eyler ḥaṭâ
- 3 Hük-m-i şer‘ine idenler iktidâ
İsm-i pâkin yâd iderler ibtidâ
- 4 Faḥr-ı ‘âlemdür Ḥabîb-i Kibriyâ
Şad şalât ile selâm-ı bî-riyâ
- 5 Çâr yâr[i] ümmetine reh-nümâ
Raḍıya’llâhu ta‘âlâ ‘anhümâ
- 6 Âline aşḥâbına bî-ḥad şenâ
Ḥazret-i Mevlâ vire ‘izz ü **senâ** (rif‘at ü ‘izz ü şeref)

2a

II

Fî-Ḥarfî’l-Elif

- 1 Ey püser va‘z ideyüm li’llâh saña
Pendüm ıṣḡâ eyle tüt güşuñ baña
- 2 Evvelâ bil ‘ilm-i ḥâlün **ey fetâ** (ey adam)
‘İlme sa’y it kaddün olınca **dü-tâ** (iki kat)
- 3 Ḳalbünü çirk-i hevâdan kıl **niḳâ** (pâklik)
Bî-edeb olma şaḳın itme **şekâ** (yaramazlık, şeḳâvet)

- 4 Nefse mağlûb olmağı görme revā
Ġālib ol ef'ālūñi kılma hevā
- 5 Virme ruḥṣat düşmene kıl **zīr-i pā** (ayağ altına)
Emr ü ḥükmin eyle ibṭāl ü hebā
- 6 Bu naṣāyih eylesün ḳalbūñde cā
Bulmak isterseñ eger rāh-ı necā

III

Fī-Ḥarfī'l-Bā

- 1 Rūz u ṣeb zıkr it Ḥudāyı bī-ḥisāb
İsm-i zātına idesin intisāb
- 2 Esfele meyl itme ol 'ālī-cenāb
Süflī olmaḳlıḳdan eyle ictināb
- 3 Eyleme dünyā umūrında **ṣitāb** (ivmek)
Bī-veceh bir kimseye ḳılma '**itāb** (mu'ātebe)
- 4 Ḥaḳuñ ef'ālinde ḳıl rāy-ı **ṣavāb** (toğrı)
Vir enāma ḥüsn-i ḥulḳ ile cevāb
- 5 Eyleme bir ḳalb-i ma'mūrı ḥarāb
'Ömrüñ olduḳça çekersin **izṭrāb** (zaḥmet)
- 6 Bu naṣāyih eylesün ḳalbūñde cā
Bulmak isterseñ eger rāh-ı necā

2b

IV

Fī-Ḥarfī't-Tā

- 1 Zıkr-i Ḥaḳḳ olsun saña ḳand ü nebāt
Lezzet-i dünyāyı gördüñ **bī-sebāt** (temelsüz)
- 2 Aḥz idüp cümle furūzı ḳıl ṣalāt
Ḥacca git var ise mālūñ vir zekāt

- 3 Hayyir ol itme **ḥaṭā** vü seyyi'ât
Ḥaḳ saña iḥsân ide fevz ü necât
- 4 Maḥreme hırış itme ol merd-i '**ufât** (ḥarâmdan nefsinı men' itmek)
Olmasun ṭab'unda ašlâ bed-şifât
- 5 Kıl tevekkül Ḥaḳka dâ'im ol **sükât** (sükût)
Şükr ü ḥamd it ḥâlûñe itme **şikât** (şikâyet itmek)
- 6 Bu naşâyıḥ **eylesün** ḳalbünñde **câ** (yir itmek)
Bulmak isterseñ eger **râh-ı necâ** (selâmet yolu)

V

Fî-Ḥarfî's-Sâ

- 1 Ehl-i faḥşâ ile itme **iltibâs** (karışmak)
Dâḥil olma kılma yek laḫza **libâs** (eglenmek)
- 2 Bâd-ı ḳahr ol cem'i eyler **inbişâs** (tağılmaq)
Mümkün olmaz saña ol dem **inbi'âs** (ayrılmaq)
- 3 Naḥl-i 'ömrün şîb idince **inhişâs** (egilmek ve bükilmek)
Ḥâzır ol merg idecekdür **ihtişâs** (gögüsden ḳoparmaq)
- 4 Bir ḥaber virmez gelince **iftilâs** (fevt olmaq)
Yek-nefes meḳs itmez eyler **intikâs** (sür'at)
- 5 Ol zamân olmaz saña kimse **gıyâs** (meded idici)
Eylemez ašlâ meded **mâl ü ešâs** (metâ'lar)
- 6 Bu naşâyıḥ eylesün ḳalbünñde câ
Bulmak isterseñ eger **râh-ı necâ**

3a

VI

Fî-Ḥarfî'l-Cim

- 1 Kimseye ğayz eyleme itme **telâc** (ğavğâ)
Olma encâmında muḥtâc-ı 'ilâc
- 2 Bir dili kesr eyleme mişl-i **zücâc** (şırça)
İnkisârından şaḳın içme **ucâc** (acı ve tuzlu şu)

- 3 Kālb-i maḥzūna virürseñ **infirāc** (sevinmek)
Nūr-ı Hāḳḳa ḳālbūñ eylerseñ **sirāc** (çerāk)
- 4 İtme ‘aḳluñ müskirāt ile **ḥarāc** (nokşān)
Ḳılma sekr ile dilūñ tārīk ü **dāc** (zulmet)
- 5 Eyleme nā-merde ‘arz-ı ihtiyāc
Geydürürse başuña cevherli tāc
- 6 Bu naşāyıñ eylesün ḳālbūñde cā
Bulmaḳ isterseñ eger rāh-ı necā

VII

Fī-Ḥarfī’l-Ḥā

- 1 Besmeleyle eyle kāra **iftitāḥ** (ibtidā itmek)
Eyleye Hāḳ müşkilātuñ **infītāḥ** (açılmaḳ)
- 2 Uçmaḡa zühd ü şalāḥı ḳıl **cenāḥ** (ḳanat)
Ḳalma dūzaḡda idüp cürm ü **cünāḥ** (günāḥ)
- 3 Nefsūñ işlāḥ eyle ol ehl-i şalāḥ
İtmesün nefsūñ seni ehl-i **ṭalāḥ** (ẓıdd-ı şalāḥ)
- 4 İtme bed-aḥlāk ile **lāḡ u mizāḥ** (laḡv)
Meclis-i ‘ālimde olma **iftizāḥ** (rüşvā olmaḳ)
- 5 Ḥāne-i ḡamdur cihān olmaz **merāḥ** (rāḥat olacaḳ yir)
Dār-ı ḡamda merd olan itmez **mirāḥ** (sürür ve neşāt)
- 6 Bu naşāyıñ eylesün ḳālbūñde cā
Bulmaḳ isterseñ eger rāh-ı necā

3b

VIII

Fī-Ḥarfī’l-Ḥā

- 1 Şıdḳ u iḥlāşı miyāna ḳıl dü **şāḥ** (kemer)
Eyleme kız ile ḳālbūñ **şāḥ şāḥ** (yarık yarık)

- 2 Nefse tâbi‘ olma itme bir **besâh** (fesâd)
Olmasun ‘ırz u vaqâruñ **infisâh** (bozılmak)
- 3 Rûy-ı nâsa olma bir vech ile **mâh** (iki yüzli)
Zâtuñı yir gıybet itme olma **bâh** (dün-himmet)
- 4 Bî-hude cem‘ itme emvâl-i **ferâh** (çok)
Bî-huşûr eyler seni **endûh u râh** (gam)
- 5 Dürr-i pendî eyle mengüş-ı **şimâh** (kulak)
Kıl naşîhatle ‘amel olma **cümâh** (tekebbürlemek)
- 6 Bu naşâyıh **eylesün** kalbünde **câ** (yir itmek)
Bulmak istersen eger râh-ı **necâ** (hulûş olmak)

IX

Fî-Harfî’-d-Dâl

- 1 Herkese kıl merhametle ‘adl ü dâd
Kimse senden itmesün feryâd-ı dâd
- 2 Mücrimüñ ‘afv eyle cürmin vir güşâd
Hakq ide dâ’im seni mesrûr u şâd
- 3 Zâhir ü bâtında itme bir fesâd
Olma ‘âlem içre bed-nâm u **kesâd** (kıymetsüz)
- 4 Kıl vefâ ‘ahde şakın itme ‘inâd
Kılma bu dâr-ı fenâya **istinâd** (tayanmak)
- 5 Müsrif olma eyleme harcuñ ziyâd
Maşrafuñdan dahlûñ olsun izdiyâd
- 6 Bu naşâyıh **eylesün** kalbünde **câ**
Bulmak istersen eger râh-ı **necâ**

4a

X

Fî-Harfî’-z-Zâl

- 1 İsm-i zât-ı Hâkdan al bâkî lezâz
Kılma fânî lezzet ile iltizâz

- 2 Kālbūnī zehr itme vakt-i **incizāz** (ayrılmak)
Çekme zahmet der-maḥall-i **intibāz** (gitmek)
- 3 Merd-i kāmīl zeylini kıl ittihāz
Bul ʔarīḳ-i pūr-ḥaṭarda bir **liyāz** (bir kimseye ilticā etmek ve şıgınmak)
- 4 Ḥāzır it gitmezden evvel bir **‘ıyāz** (şıgınacak yir)
‘Ālem-i berzahda lāzımdur melāz (şıgınacak yir)
- 5 Kıl racīmden Ḥaḳḳa dāyīm isti’āz
Mekr ü şerrinden berīdūr müste’āz
- 6 Bu naşāyih eylesün kālbūnde cā
Bulmak isterseñ eger rāh-ı necā

XI

Fı-Ḥarfı’r-Rā

- 1 Ḥāsīd olma zūlmi itme ihtiyār
Bir ḥasūd olmaz cihānda **baḥtiyār** (devlet)
- 2 Ḥalka itme şöhret ile iftiḥār
Şöhret āfetdūr olur çeşmüñe ḥār
- 3 Geçmede şayf u şitā faşl-ı bahār
Ġāfil olma ğaflet olmaz saña yār
- 4 Ġafleti terk it dil ü cānuñ uyar
Sen ‘aceb ğafletdesin leyl ü nehār
- 5 Ehl-i bezme şıḳlet itme olma bār
Eylemez ‘ālem şaḳile i’tibār
- 6 Bu naşāyih eylesün kālbūnde cā
Bulmak isterseñ eger rāh-ı necā

XII

Fî-Ḥarfî'z-Zā

- 1 Bâb-ı nâ-merde varup itme niyâz
Kûtuñ olsun **nân-ı huşk ile piyâz** (soğan ve kurı etmek)
- 2 İtme dünyâ-yı denîye hırş u âz
Sen ḥarîş olduḡça eyler saña nâz
- 3 Kılma nâs içre ġurûr ile **ġurâz** (nâz ile şalınmak)
Eylemez maġrûrî Mevlâ ser-firâz
- 4 Eyleme bir ferde aşlâ keşf-i râz
Ḥalka rüsvâ olmadan kıl ihtirâz
- 5 Ḥaḡ saña raḡm itmez olma bî-namâz
Vizriñi deryâ-yı raḡmetde yumaz
- 6 Bu naşâyıḡ eylesün ḡalbüñde cā
Bulmak isterseñ eger rāh-ı necā

XIII

Fî-Ḥarfis's-Sîn

- 1 Nûr zıkr-i Ḥaḡdan eyle iktibâs
Kıl münevver ḡalbüñi maḡv ola pās
- 2 Cisme tã'ât-ı Ḥudâyı kıl libâs
Eylesün cürm ü ḡaḡañı **iltibâs** (örtülü, belüsüz)
- 3 Tã'ib ol dā'im Ḥudādan kıl hirâs
Baḡr-i ġufrân ide zenbüñ indirâs (maḡv olmak)
- 4 Bâtılı fehmi eyleme ol Ḥaḡ-şinâs
Derġeh-i 'izzetde olma **ibtinâs** (ḡ'âr u zelîl olmak)
- 5 Ḥâcetüñ ednâdan itme **iltimâs** (taleb)
Eyleme dāmân-ı nâ-pâke **temâs** (yapışmak)
- 6 Bu naşâyıḡ eylesün ḡalbüñde cā
Bulmak isterseñ eger rāh-ı necā

XIV

Fî-Harfî's-Şîn

- 1 Halka gösterme turuş-rû çatma kaç
Hep güler yüz ister 'âlem olma **şâş** (bed-hû ve muhâlif)
- 2 'Ucb u kibri eyle kalbünden tırâş
Olma nâsa **erre-âsâ** (destere gibi) **dil-hurâş** (gönül yırtıcı)
- 3 İtme hiddetle dilûn **pür-ihtimâş** (ğazabı ziyâde olmak)
Cismüni hark itmesün ol bed kumâş
- 4 Kılma 'aybuñ 'âleme i'lân u fâş
Virne dest-i düşmene elüñle taş
- 5 Hilekâr u fitne-cûya olma baş
Şoñra çeşmünden gelür hep kanlu yaş
- 6 Bu naşâyıh eylesün kalbünde cā
Bulmak isterseñ eger rāh-ı necā

XV

Fî-Harfî's-Şād

- 1 Ni'metüñ bil kadrini kıl **iğtimâş** (ni'mete şükr etmek) ¹
Mümsik olma eyle i'tām-ı **humâş** (karnı aç kimesneler)
- 2 Olmak isterseñ cihân[da] 'abd-i hâş
Olma bir dem Hâzret-i Mevlāya 'âş
- 3 Zîb-i dünyayı harîdârına kaç
Zînet-i 'uqbāya vir eyle takâş
- 4 Tîğ-i istiğfârı çek boynuña aş
Rāh-ı Hâkka pāyuñı merdāne baş
- 5 Cidd ü sa'y it kıl tedārük bir **menâş** (kaçup şığınacak yir)
Dehr-i dūnuñ fitnesinden ol hālâş
- 6 Bu naşâyıh eylesün kalbünde cā
Bulmak isterseñ eger rāh-ı necā

¹ İğtimâş'ın sözlük anlamı küfrân-ı nimet eylemektir. Mısraın; "Ni'metüñ bil kadrin itme iğtimâş" şeklinde olması gerekir.

5b

XVI

Fî-Harfi'z-Zâ

- 1 *Bezm-i 'irfânda şaķın olma* *hîrâz (ġalîz)*
Ol şebât-ı meclis ile hem-**ķurâz** (libâs)
- 2 Şoĥbet ešnâsında itme i'tirâz
Bulmasunlar şoĥbetüñden **inkurâz** (kesilmek)
- 3 Söyleme bir bed suĥan mişl-i **huzâz** (aĥmak)
'Ârif ol gösterme rüy-ı **inkubâz** (tonuk yüzlü olmak)
- 4 Bir ta'aşşub itme olma **inhifâz** (alçak olmak)
Meclisi telĥ eyleme itme **rufâz** (müteferriķ)
- 5 İtme bir fî'l-i ķabîĥe **intihâz** (şürü' itmek)
Olmasun a'mâl-i ĥayruñ **intikâz** (bozılmak)
- 6 Bu naşâyıĥ eylesün ķalbünġe cā
Bulmak isterseñ eger rāh-ı necā

XVII

Fî-Harfi't-Tā

- 1 Żayfa ikrām eyle göster inbisât
Ķıl ri'âyet çek ni'amlâ pür simât
- 2 Ĥisset itme cem' idüp māl ü bisât
Varuñı bezl it faķîre vir neşât
- 3 Mülķ olur mı saña bu köhne ribât
Bir müsâfir-ĥânedür bî-irtibât
- 4 İster iseñ sehl ola cîsr-i Şirât
Ķıl edā her ne iderseñ **istîrât** (şart itmek)
- 5 İtme bî-mezheble aşlā ihtilât
Mezhebüñ taġyîr ider ķıl ihtiyât
- 6 Bu naşâyıĥ eylesün ķalbünġe cā
Bulmak isterseñ eger rāh-ı necā

6a

XVIII

Fî-Ḥarfi'z-Zā

- 1 H̱āb-ı ğafletden dili kıl ihtifāz
Ġāfil olma der-kaḫādur **merg ü fāz** (ölmek)
- 2 Zevk-i 'ālemden şakın itme hıẓāz
Gel 'azāb-ı dūzaḫı eyle **lihāz** (mülāḫaza itmek)
- 3 Eyleme bî-hūde bir ferde ğıyāz
Mü'mine lāyık degüldür iġtiyāz
- 4 Kılma nefsiñ bed ğazabla **intikāz** (tolmak)
Kıl ḫavāle ḫilmi ile **intikāz** (def' etmek)
- 5 Ḥayra sa'y it şerri def' it kıl **hıfāz** (ġayret)
Ḥaḫ kelāmı ğuş idüp kıl **itti'āz** (naşihat ḫabül edici)
- 6 Bu naşāyıḫ eylesün ḫalbünde cā
Bulmak isterseñ eger rāh-ı necā

XIX

Fî-Ḥarfi'l-'Ayn

- 1 Cān u dilden emr-i Ḥaḫḫa ol muṭā'
Mā-sivādan eyle ḫalbün inḫıṭā'
- 2 Eyle kār-ı āḫiretten intifā'
Kār-ı dünyā ḫadrün itmez irtifā'
- 3 İtme dünyāya ṭama' kılma nizā'
Şoñra maḫrūmen idersin **intizā'** (mekāndan çıḫmak)
- 4 Sīm ü zer cem'inde çekme bir şudā'
İtme encāmında ḫasretle vedā'
- 5 Güft ü ğūy-ı kızbi kılma istimā'
Ġuşuñı kerr itme kıl Ḥaḫḫı simā'
- 6 Bu naşāyıḫ eylesün ḫalbünde cā
Bulmak isterseñ eger rāh-ı necā

XX

Fî-Ḥarfi'l-Ğayn

- 1 Halka tezvîrât ile kurma tuzağ
Hile itme tığ-i mekre virme zâğ
- 2 Kıl hâzer mekkârûñ olmaz yüzi ağ
Rû-siyeh olma cihânda **mişl-i zâğ** (kuzgun gibi)
- 3 Cevr ile bir qalbi yakma urma dâğ
Yanma âh-ı âteşinde hemçü yağ
- 4 Ğıybet ü hıkd u hasedden kıl ferâğ
Zehr ile yakma derûnuñda çerâğ
- 5 Ğıybet itmek bir kesi zann itme **lâğ** (lañife)
Cîfe ekl itme şaķın mişl-i **kelâğ** (kuzgun)
- 6 Bu naşâyıñ eylesün qalbûñde cā
Bulmak isterseñ eger rāh-ı necā

XXI

Fî-Ḥarfi'l-Fā

- 1 Hakkı inkār eyleme kıl i'tirāf
Eyleme Hakkdan 'udül u inhirāf
- 2 **Hod-fürüş** (ögünmek) olma idüp bî-hûde lāf
Suḥre-i 'ālem olursın bî-hilāf
- 3 Zenne-āsā kendiñe virme **hıfāf** (zînet virmek)
Gel sefāhat eyleme kılma **hufāf** (yeynilik)
- 4 Nefsüñe qahr eyleyüp kıl i'tikāf
Görmesün aşlā hevādan bir **şikāf** (yarık)
- 5 Her kim eylesen senüñle ihtilāf
Sen muḥālif olma göster **i'tilāf** (muḥabbet)
- 6 Bu naşâyıñ eylesün qalbûñde cā
Bulmak isterseñ eger rāh-ı necā

XXII

Fı-Ḥarfî'l-Kāf

- 1 Ehl-i dünyā olma yapma şurh **tāk** (kemer)
Ḥazret-i Mevlāya olma 'āş-ı 'āk
- 2 Zīb-i kevne itme qalbūn **irtibāk** (bağlanmak)
'Ālemūn ḥāline gel 'ibretle bāk
- 3 Vir 'acūz-ı dehr-i fānīye tālāk
Hem-reh olmaz ol saña der-**intilāk** (gitmek, zehāb gibi)
- 4 Çün muḳarrerdür cihāndan **iftirāk** (ayrılmak)
Sen ta'alluḳ riştesin kıl **ihtirāk** (kaç' itmek)
- 5 Bir münāfık ile itme ittifāk
Düşmen eyler dōstuñı ehl-i nifāk
- 6 Bu naşāyih eylesün qalbūnde cā
Bulmak isterseñ eger rāh-ı necā

XXIII

Fı-Ḥarfî'l-Kāf

- 1 Ser-keş olma kıl tevāzu' **hemçü** (gibi) ḥāk
Kibr ile nāmūs u 'āruñ itme **çāk** (yırtmak)
- 2 Ḥazret-i Bārīden eyle **bīm ü bāk** (korğu)
Kıl hevādan nefsuñı taṭhīr ü pāk
- 3 İtme İblīs ile nefsuñ **iştirāk** (ortak)
İtmesün vizrūñ dü enbāz **iddirāk** (cem' olmak)
- 4 Tā-be-key cürm ü günehle **iştibāk** (muḥallaṭ olmak)
Tīr-i 'işyān itdi qalbūn **inşibāk** (delik delik)
- 5 Tevbe kıl yād it zünübūñ giryenāk
Ġayret it ol dīv-i nefse **ihtināk** (gālib olmak)
- 6 Bu naşāyih eylesün qalbūnde cā
Bulmak isterseñ eger rāh-ı necā

XXIV

Fî-Ḥarfî'l-Lâm

- 1 Kıl tezellül eyle Ḥaḳḳa **ibtihāl** (tażarru')
Fazl u ğufrāna olasın **istihāl** (lāyık olmak, müsteḥaḳ)
- 2 Ekl ü şurb ü lebsüñi eyle ḥelāl
Hep ḳabül ide du'āñı Zü'l-celāl
- 3 Nefsüne cū' u vera'la vir **kelāl** (bī-tāblik)
Bī-mecāl itsün ğam u ḥüzñ ü melāl
- 4 Ehl-i ḥāl ol itme bī-hüde maḳāl
Püte-i şamt içre ḳavlün eyle **ḳāl** (muşaffā itmek)
- 5 Eyleme iḥvānuña bir **ibtizāl** (horluk)
Kendi 'ırzuñ gibi eyle **iḥtizāl** (şaḳınmak, iḥtirāz)
- 6 Bu naşâyıḥ eylesün ḳalbünde cā
Bulmak isterseñ eger rāh-ı necā

XXV

Fî-Ḥarfî'l-Mīm

- 1 Vālideynüne kıl 'izz ü iḥtirām
Ol ikisinün de her emrine **rām** (itā'atde olmak)
- 2 Eyleme bir ferde ḳaşd-ı intikām
Ḥaḳ saña iḥsāñ ider 'ālī-maḳām
- 3 'Āleme vir cūd ile bir nīg-nām
Olma ḥisset ile menfūr-ı enām
- 4 Bī-hude gösterme ḥalka iḥtişām
Nāñ ile bir sufre göster şubḥ u şām
- 5 Rāḥat isterseñ cihānda **müstedām** (dā'im olmak)
Düşmenüne ḳurma tezvīr ile **dām** (duzaḳ)
- 6 Bu naşâyıḥ eylesün ḳalbünde cā
Bulmak isterseñ eger rāh-ı necā

XXVI

Fî-Ḥarfi'n-Nūn

- 1 'Ālemüñ ḥaqqında itme bed gümān
Āşim olma ḥüsn-i zann eyle hemān
- 2 Bir kese daḥl itme olma bed-zebān
Hem 'uyüb-ı nāsa olma **dīdebān** (gözcü, bakıcı)
- 3 Kimsenüñ 'aybın görüp itme 'iyān
Kendi ḳubḥuñ eyleme ḥalka beyān
- 4 Bezme bī-da'vet şaḳın olma revān
Zātuña virme rezāletle **hevān** (horluk ve hakirlik)
- 5 Ḥalka bühtān itme olma **iftinān** (fitne düşürmek)
Virdüğüñ eşyāya ḳılma imtinān
- 6 Bu naşāyıl eylesün ḳalbünde cā
Bulmak isterseñ eger rāh-ı necā

XXVII

Fî-Ḥarfi'l-Vāv

- 1 Zikr-i Ḥaḳda münḥanī ol mişl-i vāv
Şuḡluña māni' olan nā-dānı şav
- 2 İtme çirk-āba dilüñ **mīzāb-ı nāv** (oluş)
Eyle icrā baḥr-i zikr-i Ḥaḳdan āv
- 3 Ekl ü şurba mā'il olma hemçü gāv
Cū'a şabr it olasıñ ḳuvvetlü **kāv** (kāf-ı 'Arabî ile pehlevān)
- 4 Ḳılma bāzīçe ḳumār-bāz ile **dāv** (gālib-i lu'b)
Ḳıl hemīn nefsuñle her dem **rezm-i tāv** (ceng)
- 5 Tīr-i baḥtuñ menzil-i maḳşūda çav
Murğ-ı kāmūñ gözle gūş ol eyle av
- 6 Bu naşāyıl eylesün ḳalbünde cā
Bulmak isterseñ eger rāh-ı necā

XXVIII

Fî-Ḥarfî'l-Hâ

- 1 Ḥaqqı tehlîl eyle her dem şubhgâh
Mâ-sivâya eyleme ašlâ **nigâh** (başar, bakmak, nazar itmek)
- 2 Ḥ'âb-ı ğafletle dilüñ itme **tebâh** (yaramaz)
Şâf ide mir'ât-ı qalbün **intibâh** (uyanık, bîdâr olmak)
- 3 Bulmak isterseñ cihânda 'izz ü câh
Kimsenün hafr eyleme **râhında çâh** (yolında kuyu)
- 4 Bir günâh itdünse lâzım biñ gün âh
Bir gün âhuñ yok idersin biñ günâh
- 5 Ḥaqqı tesbîḥ itmede her bir giyâh
Sen de zıkr it Ḥaqqı olma **rû-siyâh** (kara yüzlü)
- 6 Bu naşâyıḥ eylesün qalbünde cā
Bulmak isterseñ eger rāh-ı necā

XXIX

Fî-Ḥarfî'l-Lâm Elif

- 1 Bir nigâh eyle zen-i dehre dilā
Çihresin itmiş müzevvir zer tılā
- 2 Olma ol mekkāreye sen mübtelā
Merd ile nā-merdi eyler **ibtılā** (imtiḥān)
- 3 Zıkr idüp Mevlâyı vir qalbe cilā
Eylesün nūrı derünüñ **incilā** (rüşen)
- 4 Bezl-i infāk it fakîre kıl şalā
Ḥaḳ Ta'alā rütbeñi kılsın 'alā
- 5 Eyleme bir sâ'ili red dime lā
Kim taşadduqla olur redd-i belā
- 6 Bu naşâyıḥ eylesün qalbünde cā
Bulmak isterseñ eger rāh-ı necā

XXX

Fî-Ḥarfî'l-Yâ

- 1 ‘Âleme ‘izzet idüp ol **dil-rübây** (göñül kapıcı)
‘İzzine dil-bestedür dervîş ü bay
- 2 Meclis-i ehl-i fesâda başma pây
Zabı olunmaz şöıra nefis-i ejdehây
- 3 Sen kıyâş itme o bezm-i dil-güşây
Ḳalbi târik eyler ol **nâ-pâk cây** (murdâr yir dimek)
- 4 Halka-i tevḥîd-i dervîşâna **ây** (gel)
Mürşid-i Hâḳ pâyına ol **çihre-sây** (yüz sür)
- 5 Olmadın cismûn ḡarîḳ-i zenb-lây (balçık)
Bulasın râh-ı necâta **reh-nümây** (yol gösterici)
- 6 Bu naşâyıḡ eylesün ḳalbûnde câ
Bulmak isterseñ eger râh-ı necâ

Kaynaklar

- ALTUNEL, İbrahim (1988), *Hâletî-i Gülşenî, Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Dîvânı'nın Tenkidli Metni*, Selçuk Üniversitesi SBE, Yayınlanmamış YLT, Konya.
- AYDEMİR [Tunç], Semra (1990), *Dede Ömer Rûşenî (Hayatı, Eserleri ve Dîvânı'nın Tenkidli Metni)*, Selçuk Üniversitesi SBE, Yayınlanmamış YLT, Konya.
- ÇALKA, Mehmet Sait (2007), *Mustafa Efendi ve Gülşen-i Pend Mesnevisi (İnceleme-Metin-Sözlük)*, Celal Bayar Üniversitesi SBE, Yayınlanmamış YLT, Manisa.
- KAPLAN, Mahmut (1993), “Gubarî Abdurrahman Efendi'nin Pend-nâmesi”, *Yedi İklim*, C. 5, S. 39, s. 34.
- ÖZYILMAZ, Kezban (1994), *Kâmî, Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği ve Divanının Tenkidli Metni*, Selçuk Üniversitesi SBE, Yayınlanmamış YLT, Konya.